

**Yeniyetməlik dövründə reproduktiv
sağlamlıq və cinsi yolla keçən
xəstəliklər. Fiziki, mənəvi və cinsi
zorakılıq, sui qəsd halları,
profilaktika yolları.**

**ATU, Uşaq-yeniyetmələrin sağlamlığı və əməliyyat
sağlamlığı kafedrası**

Mövzu planı

- ▶ **Reproduktiv sağlamlıq, reproduktiv sağlamlığa təsir edən amillər**
- ▶ **Vaxtından əvvəl cinsi yetşkənlik, cinsi inkişafın gecikməsi, cinsi yolla keçən xəstəliklər, profilaktikası**
- ▶ **Fiziki, mənəvi və cinsi zorakılıq**
- ▶ **Suiqəsd halları və səbəbləri**
- ▶ **Profilaktika tədbirləri.**

Reproduktiv sađlamlıq – yalnız reproduktiv sistem və onun funksiyaları, baş berən dəyişiklik prosesləri ilə əlaqəli bütün məsələlərdə xəstəliklərin olmaması deyil insanın tam fiziki, əqli və sosial rifah halı deməkdir.

Reproduktiv sađlamlıq azad seçim olmaqla insanın- nəsil artırmaq qabiliyyətidir.

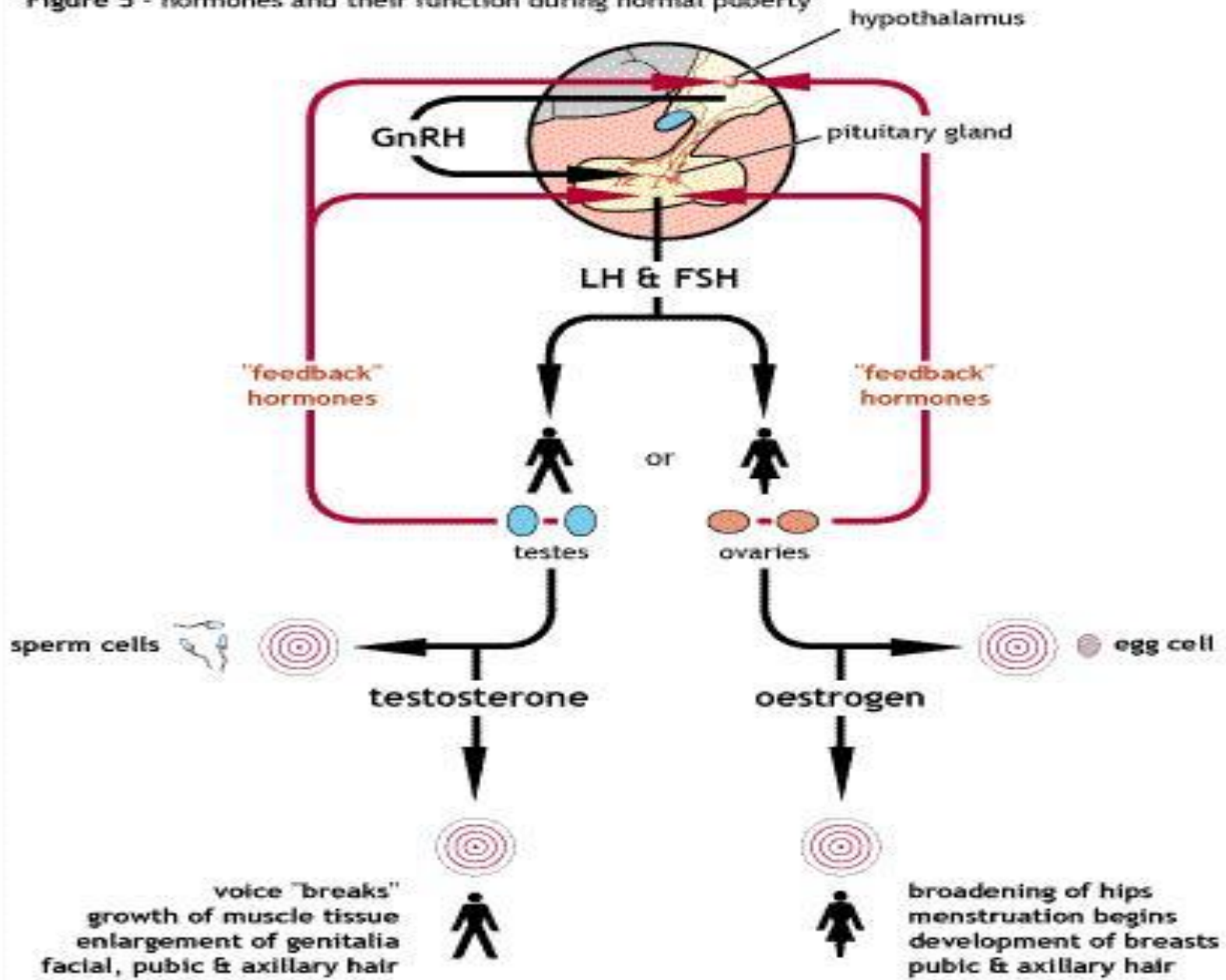

Reproduksiya – latın sözü olub, özünə bənzər orqanizmin yaradılması, nəslin artırılmasıdır. Reprodaktiv sağlamlığın təməli yeniyetmə dövründə yaranır və həyatın sonrakı mərhələsində qorunub mühafizə olunmalıdır.

Yeniyetmə yaşda anatomo-fizioloji və psixoloji dəyişiklik baş verir

- ▶ Maddələr mübadiləsi sürətlənir,
- ▶ Boyun sürətli inkişafı,
- ▶ Daxili sekresiya vəzilərinin fəaliyyəti kəskin sürətdə artır
- ▶ **Fiziki inkişaf**la əlaqədar cinsi yetişkənlik baş verir.
- ▶ Ailədə sərbəstlik
- ▶ Yaşlıları ilə fəal qarşılıqlı əlaqə
- ▶ Böyük yaradıcı fəallıq
- ▶ Beynəlmilləşmə
- ▶ **Emosionalıq. Qarşı cinslə ünsiyyət.**

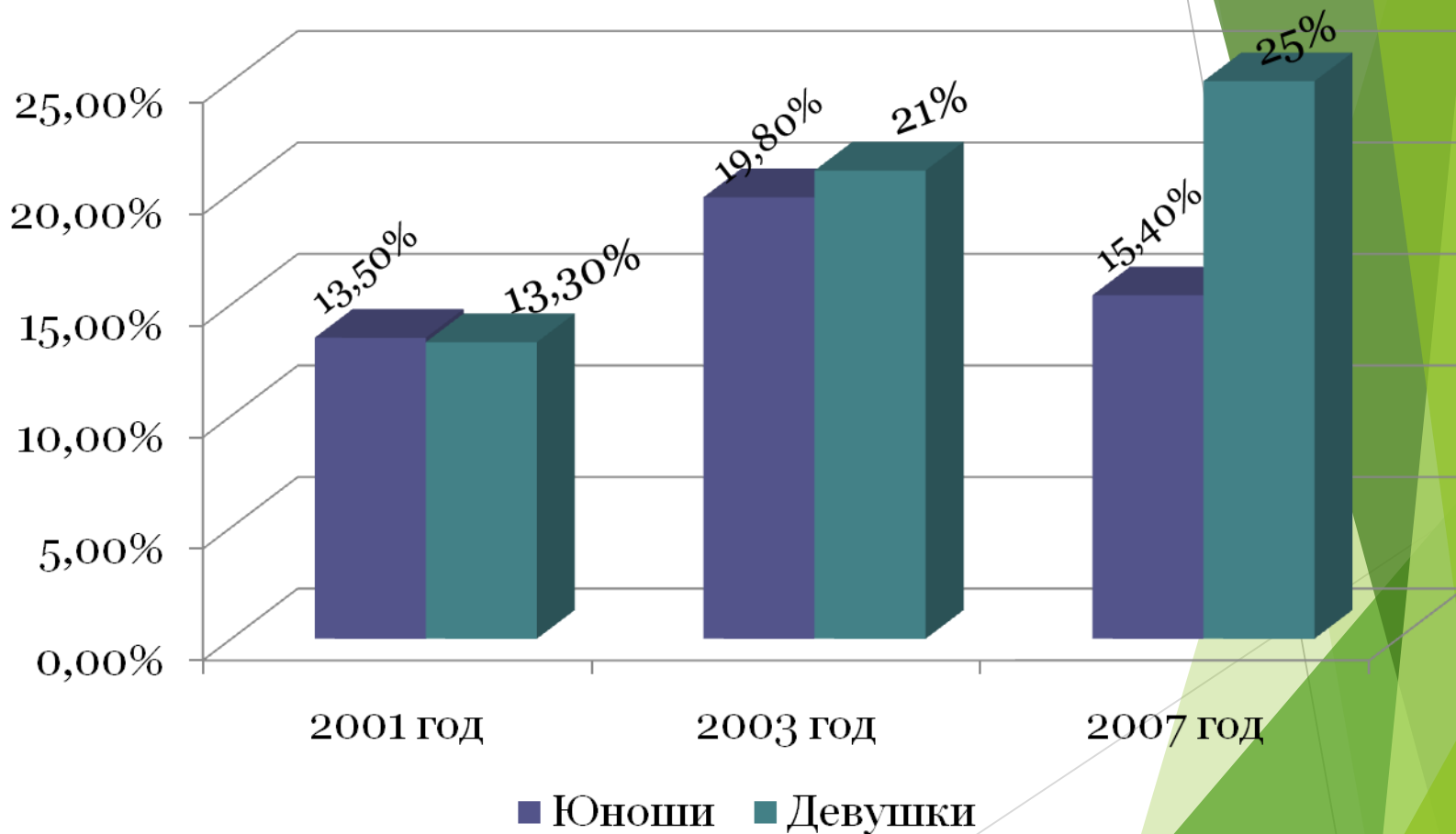
Figure 5 - hormones and their function during normal puberty

Gənclərin formalaşması

- ▶ bioloji, psixoloji, psixoseksual, sosial amillərin təsiri altında baş verir.
- ▶ gənclərin bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında **sosial — psixoloji** amillər xüsusi yer tutur.
- ▶ **Bioloji baxımdan** gənc orqanizmi fiziki cəhətdən əsaslı surətdə dəyişir və onun inkişafı əsasən tamamlanır.
- ▶ **Psixoloji baxımdan** gənclər artıq öz “mən”lərini, imkanlarını dərk edir, idrak fəaliyyətləri və dünyagörüşləri geniş əhatəli olur.
- ▶ **Psixoseksual baxımdan** cinsi yetişmə əsasən tamamlanmış olur, psixoseksual davranış sosial normalara uyğunlaşır.

Yeni yetmələrin reproduktiv sistemində patoloji zədələnmələr

Ana və uşaqların sağlamlığının yaxşılaşdırılmasına dair 2014-2020-ci illər üçün DÖVLƏT PROQRAMI

- ▶ **Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 13 iyun tarixli 550 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir**
- ▶ **Dövlət Proqramının məqsədi-** Azərbaycan Respublikasında qadınlara və uşaqlara göstərilən müalicə-profilaktika yardımının keyfiyyətini yüksəltmək, onların sağlamlıq vəziyyətini daha da yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir.

Dövlət Proqramının əsas vəzifələri

- ▶ ana və uşaqların sağlamlığının qorunması sahəsində tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və kadr hazırlığının gücləndirilməsi;
- ▶ regionallaşdırma prinsipi əsasında perinatal yardım islahatlarının davam etdirilməsi;
- ▶ doğuşyardım tibb müəssisələrinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi;
- ▶ uşaqlara, o cümlədən yenidoğulmuşlara, körpələrə göstərilən tibbi xidmətin keyfiyyət və səmərəliliyinin yaxşılaşdırılması;
- ▶ respublikada diridoğulmanın beynəlxalq meyarlarının tətbiq edilməsi;
- ▶ əhali, xüsusilə hamiləliyəqədərki dövrdə olan qadınlar və gənc ailələr arasında **reproduktiv sağlamlıq və ailə planlaşdırılması haqqında səhiyyə maarifi işinin daha geniş sürətdə aparılması** və qadınların sağlamlığının mühafizəsi sahəsində tibbi xidmətin keyfiyyət və səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

Reproduktiv sağlamlığa təsir edən amillər

- ▶ Ekoloji amillər (su, torpaq, atmosfer havasının çirklənməsi);
- ▶ Zərərli vərdişlər (siqaret və spirtli içki , narkotiklərin qəbulu);
- ▶ Reprodukativ funksiyanın pozulması.
- ▶ Kortəbii, təsadüfi cinsi əlaqə;
- ▶ Psixoloji və cinsi sağlamlığa təsir edən abortlar.
- ▶ Cinsi yolla keçən xəstəliklər (sifilis, qanareya, xlamidiya, VİÇ -infeksiya);
- ▶ **Reprodukativ sağlamlıq problemi** sonsuzluğa və ya yarımçıq hamiləliyə (öz başına abortlar) səbəb olan ginekoloji xəstəliklərin artması ilə şərtlənir.
- ▶ **Qadının reproduktiv sağlamlığı – həyatının o dövrüdür ki, mayalanma, patologiyasız hamilə olma və sağlam uşaq dünyaya gətirməsidir**

▶ Hamiləlik və doğuş həтта gənc yaşda orqanizm üçün stres sayılır, yaşlı qadınlarda xroniki xəstəliklər kəskinləşir və yeni xəstəliklər yaranır.

▶ Qadının reproduktiv yaşını bilmək üçün müayinələrdən keçməlidir(cinsi hormonların səviyyəsi, UZİ - yumurtalıqların, antimüller hormonunun müayinəsi –rezerv yumurta hüceyrələrin olması)

▶ Paspotr və bioloji yaş arasında fərq ola bilər. Elə qadınlar var 50 yaşda tibbi müdaxiləsiz hamilə olur, elələri var ki EKM -ə daha tez müraciət edirlər.

▶ **Həkimlər yaşından asılı olmayaraq ana olmaq istəyən qadınları dəstəkləyirlər.**

Cinsi yetiřkənlik dövrünə nəzarət

Vaxtıdan əvvəl cinsi yetiřkənlik:

Reproduktiv orqanların 9 yaşa qədər yetiřməsi

•İkinci cinsi əlamətlərin 7 yaşa qədər inkiřafı .

Cinsi inkiřafın gecikməsi :

- 13 yaşdan sonra Səd vəzilərdə böyümənin olmaması,
- 15, 5 – 16 yaşda aybaşının yoxluğu

Cinsi yetiřkənlik dövrünə nəzarət

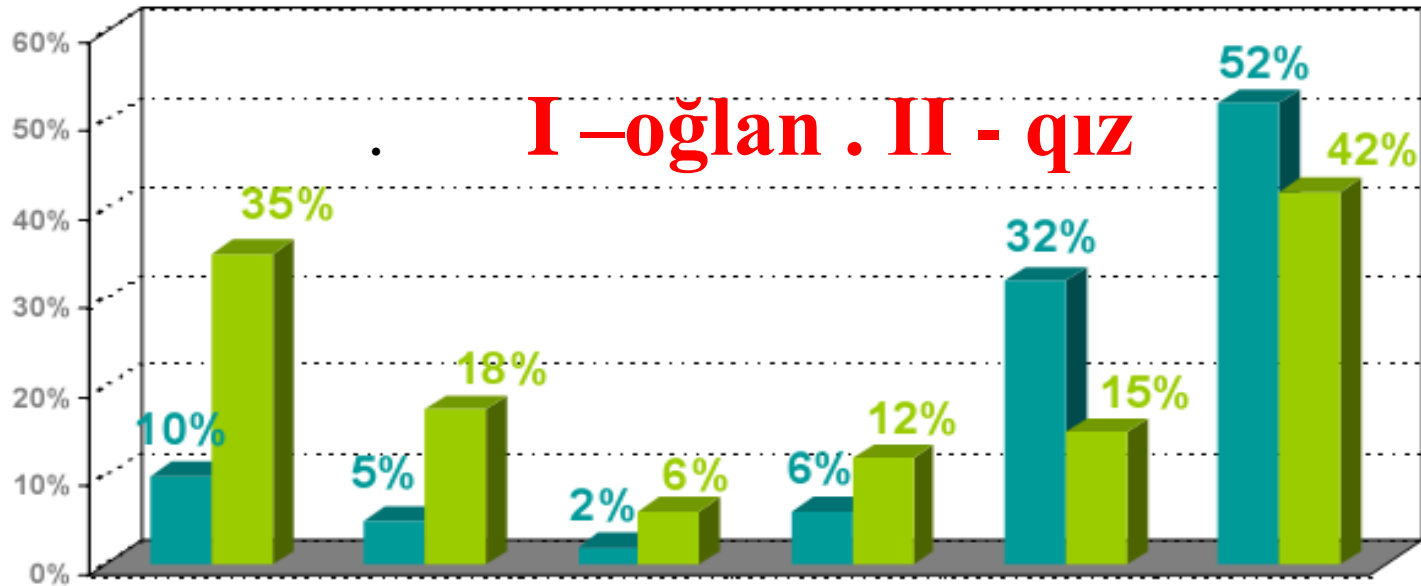
14 yařda cinsi inkiřafın olmaması.....

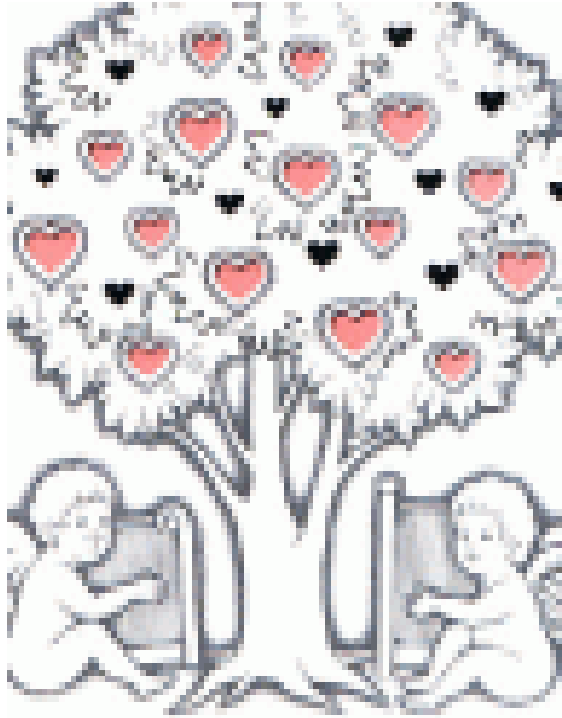
9 yařa qədər cinsi inkiřaf .....

Qeyri adi bədən quruluđu .....

İnformasiya mənbəyi:

- 1) ailə - fizioloogiya haqqında;
- 2) ailə - cinsi münasibər haqqında ;
- 3) məktəb; 4) Tibb işçiləri; 5) KİV ,
- 6) Dostlar və cinsi tərəfdaşlar

Xəstə gənclər

больная молодежь

Xəstə valideyn

больные родители

Xəstə uşaqlar

больные дети

Xəstə toxumdan sağlam ağac yaranmır.

Reproduktiv saęlamlıęın necə qoruyaę?

Profilaktikanın etapları

Erkən profilaktika

Təşəkkül dövrü

Abortların profilaktikası

**Reproduktiv
əxlaqın tərbiyəsi**

**CYKX (Cinsi yolla keçən
xəstəliklərin) profilaktikası**

Cinsi yolla keçən xəstəliklər

İnsan cinsi yolla keçən xəstəliklərə həmin xəstəliyi olan şəxslə cinsi əlaqədə olduqda yoluxur. Yoluxma zamanı xəstəliyin əlaməti olmaya da bilər. Bəzən əlamətlərin yaranması üçün həftələr, aylar və illər tələb olunur.

Belə insanlar xəstəliyi başqalarına yoluxdurur.

▶ **Cinsi yolla keçən xəstəliklər özbaşına sağalmır.**

▶ **Mütləq müalicə edilməlidir.**

▶ **Laboratoriya araşdırmaları ilə diaqnoz dəqiqləşdirilir və uyğun müalicə təyin olunur.**

▶ **Şikayətlər olmasada, müalicəni sona qədər davam etdirmək mütləqdir**

▶ **və müalicədən sonra təkrar neqativ cavab alınana qədər laborator müayinə aparılmalıdır.**

«Klassik » xəstəliklər:

- ▶ *Siflis*
- ▶ *Qonoreya*
- ▶ *Trixomonaz*
- ▶ *QIÇS*

«Yeni » xəstəliklər :

- ▶ *Хламидиоз*
- ▶ *Mikoplazma*
- ▶ *Uroplazma*
- ▶ *Hepatit B, C*

İİV və QİÇS

- ▶ **İİV**- İnsanın İmmun Vurusu çox təhlükəli virusdur, insanı müxtəlif xəstəliklərdən qoruyan immün sistemi məhv edir.
- ▶ **QİÇS**- İİV infeksiyasının ən ağır mərhələsidir. Belə xəstələrdə müxtəlif ağır xəstəliklər inkişaf edir və nəticədə belə xəstələr dünyasını dəyişirlər.
- ▶ **Bu xəstəlik qadınlarda sonsuzluğa, uşaqlıqdan kənar hamiləliyə, xərçəngə səbəb ola bilər.**

**İİV-lə yoluxma zamanı əlamətlər
5-10 ilə yarana bilər. Xəstəliyin əlamətləri**

- ▶ müntəzəm halsızlıq,
  - ▶ səbəbi bilinməyən müntəzəm qızdırma,
  - ▶ çəkinin azalması,
  - ▶ gecə tərləmələri,
  - ▶ cinsi orqanlarda uzun müdətli çətin müalicə edilən yaralar
  - ▶ müalicə ilə sağalmayan göbələklər,
  - ▶ pnevmoniya, sətəlcəm
- Bədəni gücləndirən müalicələrlə ancaq xəstənin həyatını uzatmaq mümkün olur.**

Hepatitlər

► **Hepatit A-** məişət vasitələri, qida, su ilə yoluxmaq olur. Əlamətləri: saralmış dəri və selikli qişalar, gözdə sarılıq, yorğunluq, bəzən yüksək qızdırma, sidik tündləşir, tünd pivə kimi köpüklənir. Nəcisin rəngi ağarır. Müalicə olunur.

► **Hepatit B -** Əlamətləri: saralmış dəri və selikli qişalar, gözdə sarılıq, yorğunluq, bəzən yüksək qızdırma, sidik tündləşir, tünd pivə kimi köpüklənir. Nəcisin rəngi ağarır.

Cətin müalicə olunur.

► **Hepatit C** çox vaxt sarılıqsız keçir. Həkimə müraciət etməyə sağ qabırğa altında ağrılar və həzm pozğunluğu səbəb olur. Hepatit C bir çox hallarda bədxassəli şiş - karsinomaya keçir, bu da tezliklə həyata son qoyur.

► **Hepatit D** tək yoluxma hallarına rast gəlinmir, orqanizmdə hepatit B və C virusları olduqda olur. Yoluxma ehtimalı çox yüksək dir, İİV-ə yoluxmadan 100 dəfə yüksək olur. Çoxlarında bu 2 infeksiya yanaşı gedir.

İİV, Hepatit B, C, D

İnfeksiya ötürülmür

İnfeksiya ötürülür

- ▶ **Yoxlanmamış qan köçürən zaman;**
  - ▶ **İnyeksiyon narkotiklərin istifadəsi (kollektiv eyni iynədən istifadə etdikdə);**
  - ▶ **Prezervativlərdən istifadə olunmayan cinsi əlaqə;**
  - ▶ **Steril olmayan şərtlərdə döymə edilməsi, qulaq deşilməsi**
  - ▶ **İİV –lə yoluxmuş hamilə qadından dölə və ya doğuş zamanı körpəyə keçir.**
- ▶ **Öskürmə və asqırma ;**
  - ▶ **Ümumi qablardan istifadə:**
  - ▶ **Toxunmaq, qucaqlaşmaq, öpüş və əlsixmaq;**
  - ▶ **Tər və gözyaşı ilə;**
  - ▶ **İşdə və başqa yerlərdə İİV-lə yoluxmuş adamlarla görüş zamanı;**
  - ▶ **Ümumi telefondan istifadə;**
  - ▶ **Ümumi ayaqyolundan istifadə;**
  - ▶ **Yataq və digər şəxsi əşyalardan istifadə**
  - ▶ **Həşaratların sancması**

Siflis: Bütün orqanizmə təsir edən xəstəlikdir. Xəstəliyin törədicisi bədənə daxil olduğu yerdə qabarıq və ağrısız yara əlaməti ilə özünü göstərir.

- Erkən müayinə edildikdə müalicə olunur.
- Anada varsa, körpəyə də keçir.

Fəsadları:

- Müalicə edilməzsə sinir sistemini zədələyir,
- Korluq və karlıq
- Ürək xəstəlikləri
- Bədənin müxtəlif yerlərində şişin yaranması və ölüm

► **Herpes** (Ginekoloji uçuq):

► Cinsi orqanlarda qaşıntılı və ağrılı, uçuq şəklində sızanaqlar müşahidə edilir və bunlar çox ağrılı yaralara çevrilir.

► Özbaşına yaxşılaşır, ancaq təkrarlanır. Müalicəsi çətindir.

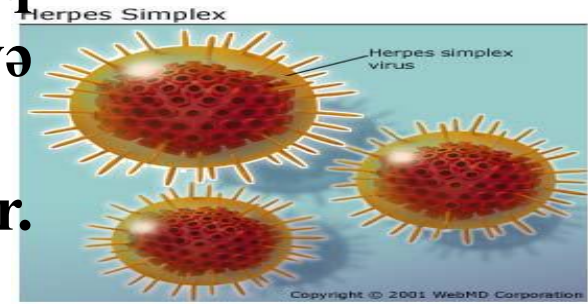
► Sidik yollarında xəstəliklərə,

► Qadınlarda uşaqlıq boynu xərçənginə səbəb olur.

► Bətdəki körpənin düşməsinə səbəb olur.

► Körpə doğularkən, doğuş yolundan xəstəliyə tutula bilər.

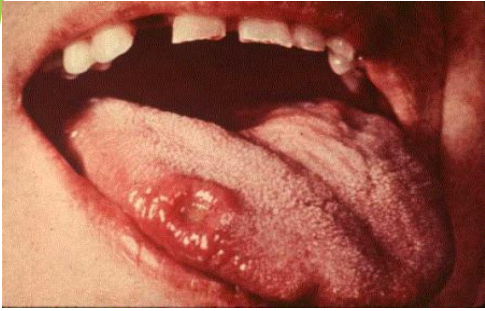
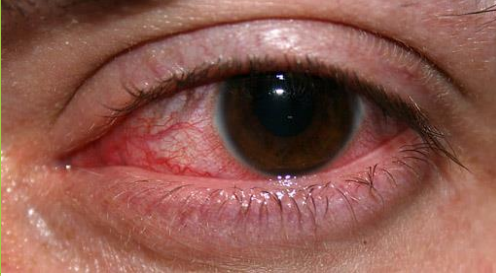
► Gözlərə, dəriyə və sinir sisteminə təsir edərək, körpə ölümünə səbəb olur.

Cinsi orqanlarda ziyillər və dəri qabarıqlığı **(HPV - Human Pappilloma Virusu)**

- ▶ **Xarici cinsi orqanlarda, anus və sidik kanalının xaricinə yaxın, ağrısız, şişmiş ət görünüşlü olur.**
- ▶ **Müalicə edilməzsə, bu ətlər böyüyərək ətraf orqanlara zərər verər. Doğum yolunu, sidik kanalını, anusu tıxaya bilər.**
- ▶ **Müalicəsi mümkündür, ancaq çətinliklidir.**
- ▶ **Doğum əsnasında anadan körpəyə keçir və körpənin tənəffüs yolunda ziyillər yaranır, tənəffüsün çətinləşməsinə səbəb olur.**

Xlamidioz

Çox yayılmış xəstəlikdir, xəstəliyi bir hüceyrəli parazit xlamidia törədir. Çox vaxt xəstəliyin heç bir əlaməti olmur. Amma indi çox geniş yayılmışdır.

Statistikaya görə 25-35 % seksual aktiv yeniyetmə bu xəstəliyə yoluxur.

Xlamidioz 1976-cı ildə ilk dəfə xəstə insanda aşkar edilmişdir.

Əlamətləri - Selikli qişaları (göz, ağız və cinsi üzvlər) zədələyir.

- ▶ Bəzən 21 gün ərzində cinsi üzvlərdən pis qoxulu, selikli irin axır.
- ▶ Sidik ifrazı zamanı ağrı və qıcıqlanma olur.
- ▶ Qadınların qarın boşluğunda ağrılar olur, aybaşı arası qanaxma ola bilər
- ▶ Xlamidia ilə yoluxmuş qadınlardan doğulmuş uşaqlarda çox vaxt pnevmoniya olur.
- ▶ Xəstəlik antibiotiklərlə müalicə olunur,
- ▶ Çox vaxt xəstəlik əlamətsiz keçdiyindən başqalarını yoluxdurma təhlükəsi böyükdür.

► **Trixomonaz**

► Sidik- cinsiyyət sistemi üzvlərinin selikli qişasının iltihabı xəstəliyidir. Trixomonada adlanan birhüceyrəli parazit vasitəsilə yayılır. Uşaqlıq yolunu və sidik kanalının selikli qişasını zədələyir.

► **Əlamətləri**

- Uşaqlıq yolunda yanma, gicişmə,
- Uşaqlıq yolundan çoxlu miqdar sarı rəngli pis qoxulu irinli sarı və köpüklü ağımtıl ifrazat.
- Qadınlarda sidik ifrazı zamanı yanğı hissi, qaşınma,
- Kişilərdə əlamətləri azdır və ya heç olmur.

Qasıq biti

Xəstə adamla cinsi kontaktda olanda yoluxurlar. Bitlər tük çox olan yeri xoşlayırlar (qasıq nahiyəsi). Bitlərdən azad olmaq üçün xüsusi preparatlardan istifadə etmək lazımdır.

Qoturluq

Qoturluq cinsi yolla yayılır. Başqa yayılma yolları da vardır. Xəstənin alt paltarı, dəsmalı ilə təmasda olduqda da infeksiya keçə bilər. Xəstəlik xırda həşarat - qotur gənəsi ilə yayılır. Bu gənələr cinsi üzv nahiyəsində və bədənin başqa yerlərində (baş və boyundan başqa) yaşayırlar. Olduqları yerdə, xüsusən gecələr, qaşınma göynəmə hissi törədirlər.

Trayma və Zorakılıq nədir?

- ▶ İnsan həyatında, normal inkişafın qarşısını alan, ani və ya gözlənilməz hər cür həyat hadisəsi “trayma” olaraq qəbul olunur.
- ▶ **Zorakılıq** - güc və təzyiq tətbiq edərək insanların fiziki və ya ruhi baxımdan zərər görməsinə səbəb olan hərəkətlərdir.

ÜST –görə

- ▶ **Uşaqla amansız rəftar-** bütün formada fiziki və ya emosional pis rəftar, seksual zorakılıq, qayğının olmaması, ticarət və ya digər formada istismar,
- ▶ Bunlar onun yaşaması, inkişafı və ləyaqətinə, məsuliyyət münasibətləri kontekstində etimadına, uşağın sağlamlığına faktiki olaraq pis təsir edə bilər.

Zorakılığın növləri

Fiziki
zorakılıq

İqtisadi
zorakılıq

Psixoloji
zorakılıq

Sosial
zorakılıq

Cinsi
zorakılıq

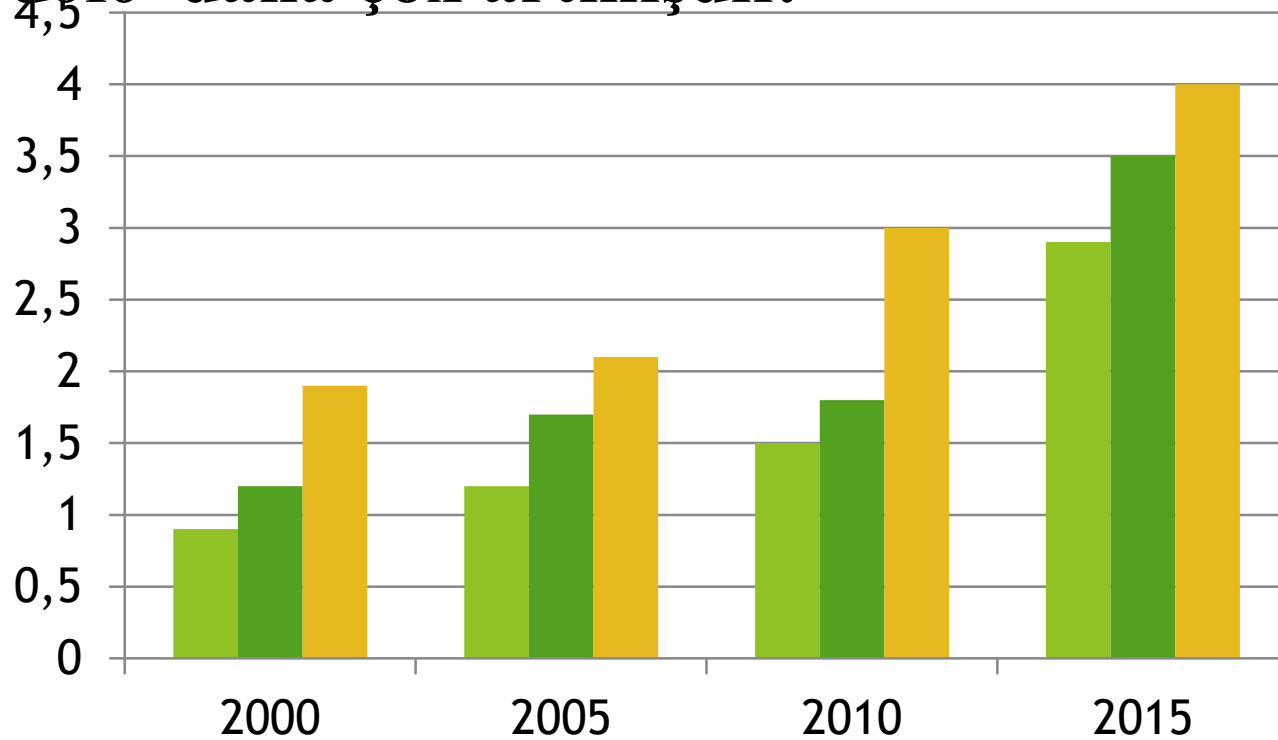

CİNSİ ZORAKILIQ

- ▶ Cinsi zorakılıq təhrik etmək, zor və ya hədə qorxu yolu ilə edilən razılaşdırılmamış cinsi əlaqədir.
- ▶ Cinsi zorakılıq gender zorakılığı, ifadə azadlığı, digəri üzərində olan nəzarət və hökmranlıq zəminində törədilən məqsədyönlü hərəkətdir.
- ▶ Bu nəzarətsiz istəyin, cəlb edilmənin və ya şövq etmənin təzahürü deyil.
- ▶ Cinsi zorakılıq cəmiyyətin bütün səviyyələrində və müxtəlif hallarda baş verir.

Statistikaya görə, sırayla cinsi zorakılıq, nikahdan kənar əlaqələr və cinsi yolla yayılan xəstəliklər son 15 il ərzində 2-3 dəfə daha çox artmışdır.

Yeniyyətə qız

- ▶ Hər il 15-19 yaş arası 14 milyon yeniyyətə qız uşaq dünyaya gətirir.
- ▶ İnkişaf etmiş ölkələrdə yeniyyətə qızların təqribən $\frac{1}{4}$ -i 18 yaşı keçməmiş ana olurlar.
- ▶ Dünyada baş verən cinsi təcavüzlərin 50% dən çoxu 15 yaşlı və daha azyaşlı qız uşaqlarına qarşı olur.
- ▶ bəzi ölkələrdə cinsi yolla yoluxan infeksiyalar yeniyyətmələr üçün risk faktoru olur.

Fəsadlar

- ▶ **Qadınlar bəzi təşkilatların qəyyumluğu altında intim partnyorları və tanışları tərəfindən cinsi zorakılığa məruz qalırlar, silahlı münaqişələr zamanı isə bu zorakılığın qurbanlarına çevrilirlər.**
- ▶ **Erkən hamiləlik - 60 % daha çox risk hesab olunur və böyüklərə nisbətən fəsadları yüksək olur. Məs: 15 və az yaşlı qızlarda ana ölümlərinin %-i 20-24 yaşlı qadınlara 2 dəfə çox olur.**

Cinsi zorakılığın qarşısını necə almalı?

Ekspert: “Belə hadisə baş verdikdə aidiyyatı qurumlara müraciət edilmir, nəticədə zorakılıq halları daha da genişlənir”

Azərbaycanda cinsi zorakılıq və bu istiqamət üzrə mövzular qapalı təşkil edir. Bir çox ailələrdə bu hadisə baş verdikdə, hüquq-mühafizə orqanlarına, aidiyyatı üzrə dövlət qurumlarına, psixoloqlara müraciət edilmir.

Nəticədə isə zorakılıq halları, əsasən də cinsi istismar daha da genişlənir”.

Maarifləndirmə tədbirlərinin genişləndirilməsinə ehtiyac var. Bu xüsusən yeniyetmə yaşlarından daha güclü aparılmalıdır.

Fiziki zorakılıq

- ▶ İtələmək, yumruq, təpik vurmaq, döymək, tüpürmək, qol burmaq, qol-ayaq qırmaq , lazım olduğu halda vacib ehtiyaclarını (su, yemək, yuxu, tualetə getmək kimi) ödəməmək
  - ▶ tibbi müalicə almasını maneə törətmək,
  - ▶ silahla yaralamaq,
  - ▶ öldürmək kimi davranışlar aiddir.
-
- ▶ **Uşağın ana atası və ya digər yetkin şəxslər tərəfindən vurulmasıdır. Tədqiqatlara görə 12-16 yaş arasında fiziki zorakılıq artır.**

Psixioloji zorakılıq

- ▶ *Psixoloji zorakılıq* - uşağın valideynləri, həmyaşlıları, digər yaşlılar tərəfindən bir dəfə və ya xroniki psixi təsirdir. **Nəticədə uşaqda emosional inkişaf, davranış və sosiallaşma qabiliyyəti pozulur.**

Formaları

- ▶ Ailədə və tədris müəssisələrində uşaqlar arasında ayrı-seçkilik
- ▶ Rədd etmə, alçaltma
- ▶ Tək buraxma, qorxutma, təhdid etmə
- ▶ Cinayətə yönəltmə
- ▶ Çox tənqid, təhqir etmək
- ▶ Dəyər verməmək

Sosial zorakılıq

- ▶ Ailəsi, dostları, qonşuları ilə görüşün, evdən çölə çıxmanı qadağan etmək,
- ▶ getdiyi hər yerdə təqib etmək, başqalarının qarşısında alçaltmaq və lağ etmək,
- ▶ başqalarının yanında tez-tez sözünü kəsmək,
- ▶ şəxsiyyətin haqqını tanımamaq,
- ▶ zorla evləndirmək, namus və adət səbəbi ilə təzyiqliq tətbiq etmək.

İqtisadi zorakılıq

- ▶ Pulunu almaq və geri verməmək,
- ▶ Şəxsi zorla istəmədiyi bir işdə işlətmək,
- ▶ İstədiyi kimi işlətmək ,
- ▶ heç pul verməmək kimi qiymətləndirilir.

Zorakılığın səbəbləri

Sosial

Mediyanın təsiri

Sosial iqtisadi amillər

Köçmək

İctimai

Cəmiyyətin yara
dıclığa maneə
törətməsi (özünü
reallaşdırma ehti
yacının ödənilmədi
kdə),

Narkotik və odlu
silahlara asan əld
ə etmə,

Sosial və idman f
əaliyyət sahələrin
in qeyri-kafiliyi,

İqtisadi qazanc v
ə ictimai status əl
də etmə səyi,

Ailəvi

Ailənin uşağın
psixoloji və
ya maddi ehtiyacl
arını qarşılama
ması,

Ailə içi qarşılıqlı və
ünsiyyətin pozulmas
ı,

Uşaq istismarı,

Qeyri-
kafi nəzarət və ist
iqamətləndirmə,

Şiddət göstərən
valideyn, bacı və
ya qardaşların v
arlığı

Fərdi

Məktəb
müvəffəqiyyətsizliyi,

Diqqət əskikliyi
və hiperaktivlik

Dost qazanma,
ünsiyyət
problemləri

Maddə asılılığı,

Sevgi ehtiyacı

Zorakılığa vadar edən amillər

- ▶ **Uşaqılıqda məruz qalıb-** təxminən 20% zorakılığa məruz qalanlar, özləri zorakılıq törədir
- ▶ **Alkoqol və ya narkotik istifadə edənlər:** valideynləri içən uşaqlar, valideynləri tərəfindən 4 dəfə çox zorakılığa daha məruz qalır; valideynləri içməyənlərlə müqayisədə onların döyülmə riski 5 dəfə , emosional zorakılıq- 10 dəfə artır .
- ▶ **Ailə stressi:** Ailə dağılması uşaq üzərində zorakılıq səbəb ola bilər.
- ▶ **Sosial amillər:** daha çox nə təsir göstərir ki, uşaq zorakılıq edir? **İnternet , televiziya vasitəsilə işıqlandırılan mənəvi dəyərlərin tənəzzülü və ya ifrat zorakılığı əks etdirən kompüter oyunları.**

Risk amilləri

- ▶ **Evdə və ya məktəbdə həddindən artıq özünə qapanma**
- ▶ **Təcrid olmaq, şiddətə məruz qalmaq**
- ▶ **Başqaları tərəfində tez hirsləndirilə bilmək**
- ▶ **Həddindən artıq kəsəyənlik**
- ▶ **Özünə rahatlıq verilmədiyi duyğusunu tez yaşamaq**
- ▶ **Məktəb müvəffəqiyyətinin aşağı olması**
- ▶ **Hirsini idarə edə bilməmək və tez əsəbləşmək**
- ▶ **Fərdi fərqliliklərə dözümlülüyün olmaması**
- ▶ **Maddə istifadə etmək**
- ▶ **Fərqli olmaq**
- ▶ **Çox tez xəyal qırılığına uğramaq və bunu bərpa edə bilməmək**

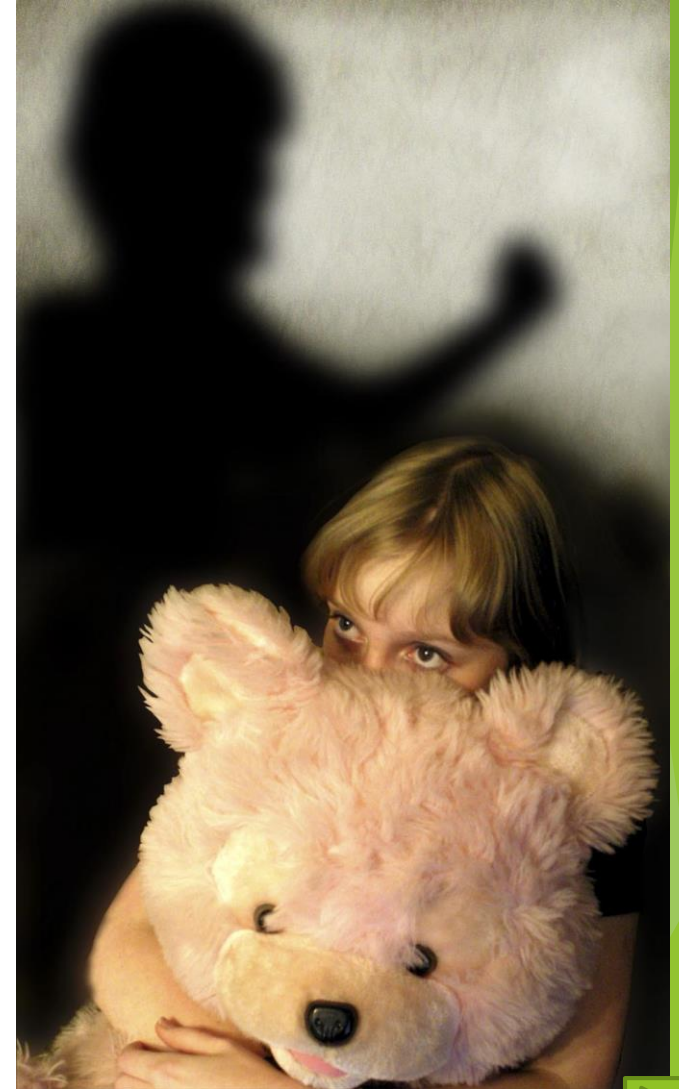

Zorakılıq göstərən yeniyetmələrin xüsusiyyətləri

- ▶ Davakar hərəkətlər göstərməsi,
- ▶ Həddindən artıq küsəyən olması,
- ▶ Kobud yoldaşlara sahib olması,
- ▶ Qəzəbini idarə edə bilməməsi,
- ▶ Fərdi fərqliliklərə tolerant ola bilməməsi,
- ▶ Maddə istifadə etməsi,
- ▶ Tez xəyal qırıqlığı yaşaması,
- ▶ Evdə və məktəbdə sosial həddindən artıq içinə qapalı olması,
- ▶ Uşaqlarıyla az maraqlanan ailəsi olması,
- ▶ Ətrafında nümunə ala biləcəyi böyüklərin olmaması
- ▶ Başqalarını idarə etmək istəyi
- ▶ Məktəb müvəffəqiyyətinin aşağı olması
- ▶ Keçmişində şiddət olan davranışların olması,
- ▶ Cəzanı intizam vasitəsi kimi istifadə edən ailəyə sahib olması.

Ailədə qəddar rəftarın nəticələri:

- ▶ **Dini qruumlara getməsi;**
- ▶ **kriminal və nasist istiqamətdə qeyri-formal qrupa qoşulmaq**
- ▶ **Uşaqların aqressiv, cinayətkar davranışı;**
- ▶ **Evdən qaçmış uşaq aclıqdan və soyuqdan ölür, həmçinin qaçan, məişət zorakılığı və s. olan digər uşaqların qurbanı olur.**

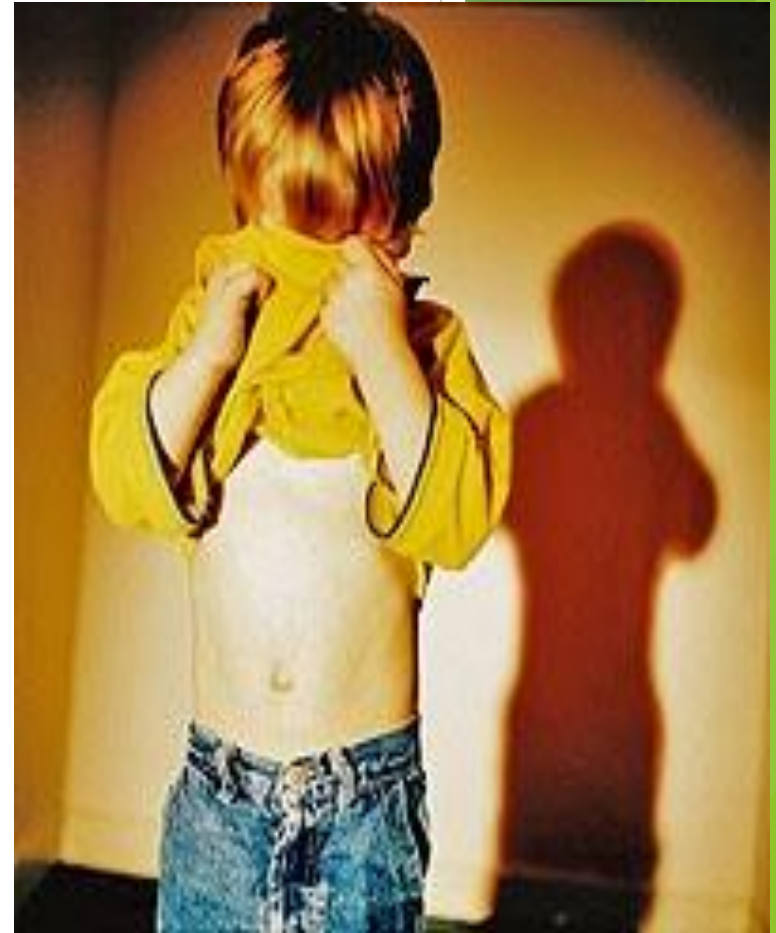

Uşağın ehtiyaclarının ödənməməsi onun sağlamlığı və inkişafı pozulur.

Uşağın valideynləri və ya onların əvəz edən şəxslər tərəfindən (mənəvi qəddarlıq):

- uşağın tərbiyəsi ilə bağlı vəzifələri vicdansız yerinə yetirməsi,
- elementar qayğıdan məhrum etmə.

Valideynləri və ya onları əvəz edən şəxslər tərəfindən uşaqların ehtiyaclarına daha çox etinasız yanaşır:

- Əyyaşlar, narkomanlar;
- psixi pozuntusu olan şəxslər ;
- Gənc valideynlər, valideyn təcrübə və vərdisləri olmayan;
- Sosial-iqtisadi həyat səviyyəsi aşağı olan;
- Xroniki xəstəlik, əlilliyi, əqli geriliyi olanlar;
- Uşaqlıqda amansız rəftar olunmuşlar;
- Sosial təcrid edilmiş.

Zorakılığa məruz qalan yeniyetmələrin xüsusiyyətləri

- ▶ **Tənəffüslərdə adətən təkdir, sinifdə heç yaxın yoldaşı yoxdur**
- ▶ **Komanda oyunlarına seçilməz və ya ən son seçilir**
- ▶ **Tənəffüslərdə müəllimə və ya digər uşaqlara yaxın olmaq istəyir**
- ▶ **Sinifdə danışma çətinliyi çəkər, narahat və etibarsız bir üz ifadəsinə malikdir**
- ▶ **Məktəb müvəffəqiyyəti birdən və ya yavaş-yavaş düşür**
- ▶ **Yaşlı qrupları içində özünü göstərməkdən (fiziki və ya ictimai olaraq) çəkinər**

Zorakılığa məruz qalan yeniyetmələrin xüsusiyyətləri

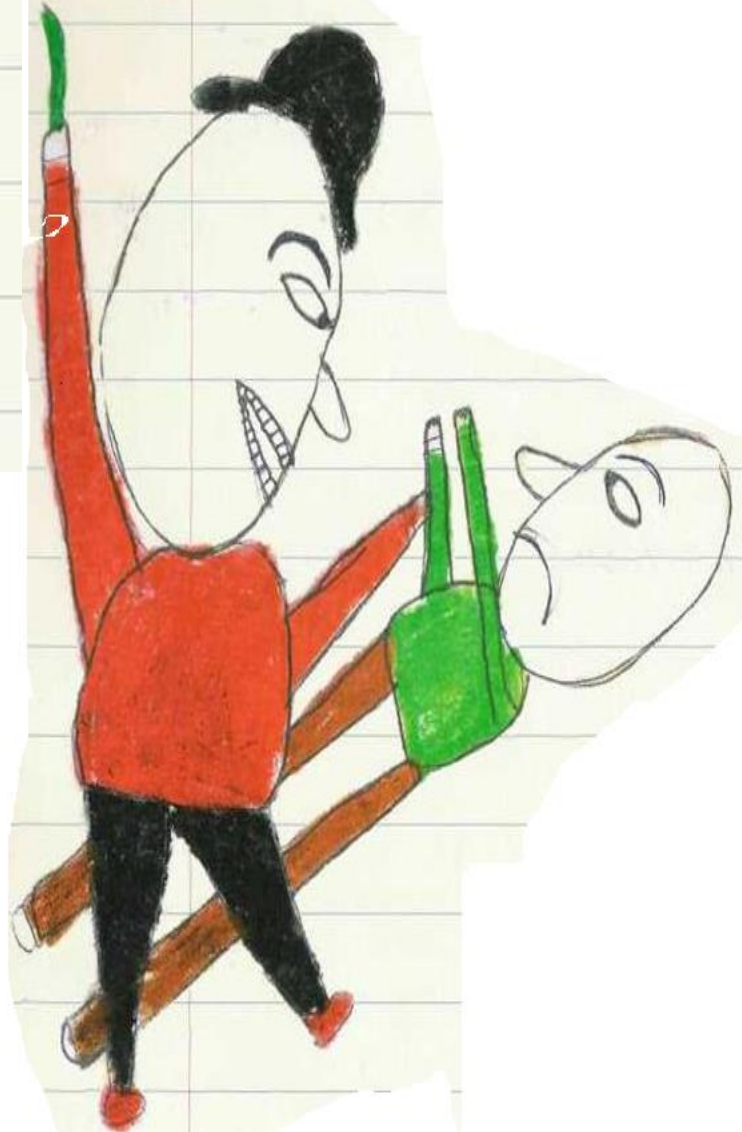
- ▶ Evə üstbaşı, kitabları və çantası cırılmış və ya çirklənmiş gəlməsi
- ▶ Müəyyən bir açıqlama olmadan bədənində yara, kəsik dırnaq izi olması
- ▶ Evə yoldaş gətirməməsi, yoldaşığılə heç getməməsi
- ▶ Əyləncələrə dəvət edilməməsi, öz əyləncələrinə məktəbdən kimsəni dəvət etmək istəməməsi
- ▶ Məktəbə getmək istəməməsi, məktəb dəyişdirmək istəməsi, səhərlər iştahsızlıq, davamlı qarın ağrısı və baş ağrısı
- ▶ Məktəbə gedərkən yolu gərəksiz uzatması
- ▶ Qorxulu yuxular görməsi, yuxusunda ağlaması,
- ▶ Tapşırıq etmə istəyinin azalması
- ▶ Psixioloji dəyişikliklər, tez və səbəbsiz ağlama
- ▶ Tez-tez səbəbsiz əlavə pul istəməsi

Zorakılığın nəticələri

Ana atanın bir-birinə və ya uşağa tətbiq etdiyi şiddət nəticəsində uşaqlarda baş verir:

- ▶ **Həddindən artıq utancaqlıq, passivlik, özünə inamsızlıq**
- ▶ **Aqressivlik, qaydalara əməl etməmək**
- ▶ **Evdən qaçma, erkən evlilik**
- ▶ **Qarşı cinslə sağlam münasibət qura bilməmək**
- ▶ **Ətraf mühitə zərər vermək**
- ▶ **Maddə və alkoqol asılılığı**
- ▶ **Ailədən imtina.**

imdat!!!

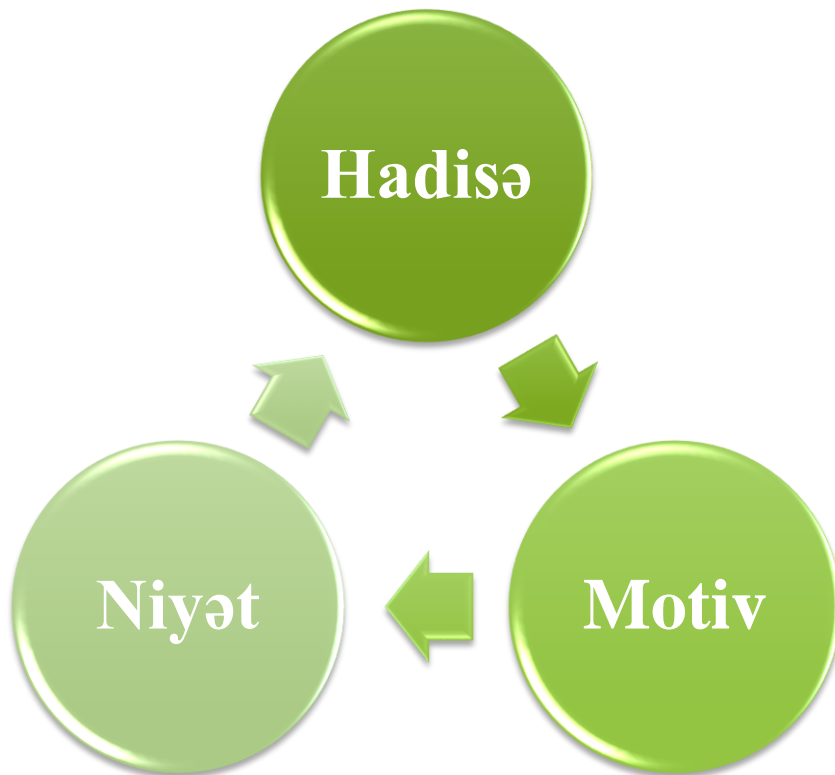

Zorakılığın nəticələri

- ▶ Məktəb yaşlı uşaq depressiya, kədər, qorxu kimi fərqli psixoloji problemlər yaşaya bilərlər
- ▶ Həmyaşıdlarına qarşı şiddət kimi problemləli hərəkətlər edə bilərlər.
- ▶ Zorakılıq görərək böyüyən uşaq, gələcəkdə problemləli həyat riskiylə qarşılaşır.
  - ▶ Onların gələcəkdə quracaqları əlaqələrdə şiddətin istismarın yaşanma ehtimalı həmyaşıdlarına həmyaşıdlarına nisbətdə daha çoxdur.

Suiqəsd halları

Suiqəsd – fərdin duyğusal, ruhi və sosial səbəblərin təsiri ilə ölmək məqsədi ilə planlı və qəsdli bir cəhdə olmasıdır.

- Suiqəsd düşüncəsi
- Suiqəsd cəhdi
- Tamamlanmış suiqəsd
(Niyət + Motiv + Hadisə)

Yeniyetmələrdə risk amilləri:

Psixioloji amillər

- Cinsiyyətin təsiri
- Psixoloji əlamətlər
- Cinsi kimlik problemləri
- Maddə və spirtli içki istifadəsi

Ailəvi amillər

- Boşanma, ayrı yaşama
- Ailə içi şiddət və anlaşılmazlıq
- Ailədə psixoloji mühit
- Aşağı ailə təminatı

Sosial amillər

- Ətrafın təzyiqi
- Az sosial əlaqələr
- Az sosial Dəstək
- İşsizlik
- Məhdud ictimai mənbə

Səbəb və motivləri

- ▶ Mən necə yaxşı idim" və "onlar mənsiz bir qədər ağlayarlar"
- ▶ "Sən öləndə , bu maraqlı olur (internetdən Cizgi Filmi)"

Amillər

- ▶ Kompüter oyunu
- ▶ İnternet (saytları-qatillər)
- ▶ Bahar
- ▶ Ayın bütöv olması
- ▶ Gecə vaxtı
- ▶ Günəş aktivliyinin dəyişməsi
- ▶ Maqnit sahələrinin təsiri

- ▶ **12-13 yaş – 4%**
- ▶ **14 yaş – 12%**
- ▶ **15 yaş – 21%**
- ▶ **16 yaş – 31%**
- ▶ **17 yaş – 32%**

Yeni yetmələr arasında intiharın səbəbi

- ▶ **İtkilər: Sevdiyi insanın ölümü**
- ▶ **Romantik münasibətlərin kəsilməsi**
- ▶ **Sevdiyi heyvanın ölümü**
- ▶ **“Şəxsiyyət” İtkisi (məs, oğlan futbol komandasının kapitanı olmaq niyyətindədir və bunu edə bilmədi; gecənin kraliçası olmağı arzu edən qız rədd edilmişdi)**
- ▶ **Valideynlərin boşanması.**

Yeni yetmələr arasında intiharın səbəbləri

- ▶ **Məktəbdə təzyiq** (yüksək qiymətlərə can atma, məktəbin ictimai həyatında iştirak, idman tələblərini yerinə yetirmək)
- ▶ **Yaşadları tərəfindən təzyiq** (seks, narkotik, alkoqol qəbulu istəyi, qrup ənənələrinə, musiqi meyli, oxşar tərzdə geyinmək)
- ▶ **Validəynlərin təzyiqi** (uğur, pul, yaxşı dostlar, münaqişə , təhsil, müstəqil olmaq arzusu və nəzarət olunmasında uyğunsuzluq)

Ünsiyyətdə çatışmazlıq

- ▶ Təklilik hissləri, kimsəsizlik,
- ▶ Perspektivsizlik və ümidsizlik
- ▶ Gələcək üçün
Məyusluq və əlacsizlik.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı

- ▶ məlumatlarında yeniyetmələr arasında intihar hadisəsinin digər yaş qruplarına nisbəti daha yüksək olduğu qeyd edilir, zorakılıq və cinsi istismarın qurbanı olanlarda intiharların artması əsas risk faktoru hesab edilir.

Necə kömək etmək olar

- ▶ **Intihardan yeniyetməni saxlaya bilər**
- ▶ Uşağa qayğıkeş münasibətlərin bərpa edilməsi
- ▶ Səmimi ünsiyyət, həyəcanlandıran vəziyyət haqqında rahat və asan soruşmaq
- ▶ Psixi narahatlıq mənbəyini müəyyən edib, kömək etmək
- ▶ Ümid yaratmaqki, bütün problemləri konstruktiv həll etmək olar
- ▶ Uşağa onun şəxsi resursları dərk etməyə kömək edin
- ▶ Uşağa dəstək olun və gələcək perspektivini müəyyənləşdirməyə kömək edin
- ▶ Diqqətli dinləyici olmaq. Onlara diqqətlə qulaq asın!

Şiddet,

Şiddeti

Doğur

*Böyüklər uşaqları ilə münasibətlərində,
sözlərində, hisslərində düzgün və səmimi
olmalıdır.*

**Diqqətinizə görə
Təşəkkürlər.**

PROFİLAKTİKA MƏRHƏLƏLƏRİ

1. Erkən profilaktika, 8-9 yaş cinsi yetişkənlik başlayana qədər.
2. Cinsi xəstəliklərin yayılmasının profilaktikası, vaxtında aşkar olunması və müalicəsi
3. Reproduktiv əxlaqın formalaşdırılması
4. Cinsi yetişkənlik zamanı fizioloji proseslərin ardıcılığı üzərində nəzarət və bu dövrdə pozulmaların korreksiyası.
5. Abortların profilaktikası